

dr hab. Jan Stasieńko prof. AGH
Katedra Technologii Informacyjnych i Mediów
eduVRGameLab

Kraków 23.02.26

Recenzja rozprawy doktorskiej magistry Marii Lompe

*Mapowanie kontrowersji w dobie platformizacji: przypadek kontrowersji wokół przekopu
przez Mierzeję Wiślaną*

Współczesne platformy internetowe są łatwo dostępnymi miejscami wyrażania poglądów, które jednocześnie w sposób głęboki formatują dyskursy społeczne i polityczne. Świadomość tego wpływu aktorów technologicznych na sposoby formułowania rozumianych po habermasowsku działań komunikacyjnych stale się pogłębia, jednakże kolejne opracowania na ten temat są niezwykle potrzebne w perspektywie dynamiki przemian sieci, a w jej obrębie dominujących obecnie serwisów społecznościowych. W rozprawie Marii Lompe tematem przewodnim jest badanie kontrowersji w ramach tych platform, którym autorka przygląda się na konkretnym przykładzie sporu wokół przekopu przez Mierzeję Wiślaną.

Ta ciekawa, wielowątkowa i wielowarstwowa praca sytuuje się pomiędzy medioznawstwem cyfrowym, filozofią nauki i naukoznawstwem (w ujęciu STSowym), socjologią sieci i badaniem kultur danych. Autorka osadza swoje badanie w wyraźnym paradygmacie metodologicznym konsekwentnie postępując się perspektywą ANT, wpisując swój projekt w szerszy krąg badań nad mapowaniem kontrowersji i sprawnie operując bogatym zestawem narzędzi z pola humanistyki cyfrowej.

Chciałbym rozpocząć moją recenzję od omówienia struktury pracy i wyrażenia opinii na jej temat. Praca składa się ze wstępu i ośmiu rozdziałów, przy czym odnoszę wrażenie, że ostatni z nich jest rozbudowanym podsumowaniem i tak mógłby być ostatecznie nazwany. Dysertacja posiada odpowiednią do charakteryzowanego tematu objętość.

Wstęp rozprawy w sposób treściwy i syntetyczny charakteryzuje główne założenia metodologiczne. Autorka w prawidłowy sposób formułuje również cztery pytania badawcze, które od razu pokazują, że ideą przewodnią badań Marii Lompe będzie w szerszym temacie kontrowersji wokół przekopu Mierzei Wiślanej rola linków URL na poszczególnych platformach społecznościowych eksplorowanych przez autorkę. Przejrzyste jest także omówienie struktury pracy oraz prezentacja tego jak przekop wpisuje się w kategorię kontrowersji ujmowanej w perspektywie STS.

Doceniam autorkę także za przydatny słowniczek kluczowych dla jej pracy pojęć, który pojawia się przed wprowadzeniem. Od razu porządkuje on wstępną wiedzę czytelnika przystępującego do lektury rozprawy.

Pierwsza część ma charakter przeglądowo-teoretyczny. Autorka skupia się w niej na zagadnieniu kartografii kontrowersji ujmowanej w perspektywie ANT. Rozdział ten jest pogłębionym studium najważniejszych kategorii, z których autorka buduje swój aparat pojęciowy konsekwentnie stosowany w dalszym wywodzie. Mamy tu więc m.in. rozważania nad wartością perspektywy ANT w badaniach nad transferem wiedzy i kontrowersjami, obszerny przegląd podejść stosowanych w badaniach nad kontrowersjami z uwzględnieniem głównych inicjatyw realizowanych przez ośrodki w Amsterdamie i Paryżu (*Digital Methods Initiative*, oraz *Science Po*), dyskusję nad ANT jako perspektywą pozwalającą tworzyć narzędzia cyfrowe czy rozważania nad specyfiką wizualizacji wiedzy jako jej wytwarzaniem. Autorka słusznie przyjmuje w omawianiu tych zagadnień podejście krytyczne, które ujawnia się we fragmentach dotyczących stroniczości danych, relacji między wizualizacją a interpretacją w ich prezentowaniu czy też w miejscu, w którym mgra Lompe przedstawia nurt krytyki narzędzi cyfrowych. Rozdział kończy się pouczającym przeglądem źródeł naukowych ważnych dla badań na kontrowersjami.

W rozdziale drugim autorka, posługując się m.in. perspektywą historyczną, pokazuje, jak doszło do ukształtowania się idei platformizacji i powstania samych platform społecznościowych na skutek rozwoju sieci 2.0 i rozwoju partycypacyjnych modeli działania w środowiskach cyfrowych. Rozdział zawiera także dokładną charakterystykę kategorii platformizacji z uwzględnieniem perspektywy ekonomicznej, związanej z *software studies* czy ujęciem materialistyczno-technologicznym, a także omówienie cech samych platform społecznościowych. W części tej Maria Lompe zastanawia się także nad specyfiką obiektów cyfrowych, charakteryzując główny obiekt istotny dla jej studiów nad mediami społecznościowymi i kontrowersjami, jakim jest link. Definiuje również ważne dla dalszych badań afordancje serwisów internetowych.

Rozdział trzeci rozpoczyna serię kolejnych 5 rozdziałów poświęconych już stricte zadeklarowanym wcześniej badaniom kontrowersji wokół przekopu Mierzei Wiślanej. Autorka w powiedziałym „sprytny” sposób rozpoczyna badanie tego zagadnienia od części na temat dyskusji naukowej wokół przekopu, a zatem dokonuje przeglądu źródeł naukowych na ten temat jako „ustabilizowanych twierdzeń w obszarze danej debaty”, wskazując, że to od nich powinien się zacząć proces mapowania kontrowersji. Również cytowania naukowe wpisują się w obszar zainteresowań autorki, ponieważ traktuje je ona jako formy linków. Maria Lompe w innowacyjny sposób bada ten korpus tekstów związany z tematem przekopu przy użyciu metod naukometrycznych – pokazuje zakres tematyczny, dyscypliny, w których osadzone są badania, sentyment artykułów naukowych. Co ciekawe, doktorantka bada teksty na temat Mierzei, ale przy okazji wskazuje także na

afordancje samych naukowych baz danych, w których się znalazły (Scopus, Web of Science, Google Scholar). Dokonuje więc meta-analizy tych serwisów pod kątem możliwości ich wpływania na kształt naukowej dyskusji wokół kontrowersji.

W czwartym rozdziale autorka poszerza swoje mapowanie kontrowersji wokół przekopu o analizę hasła w serwisie Wikipedia na ten temat. Jest to fascynująca opowieść o tym, w jaki sposób artykuł na temat Mierzei stał się wypadkową kontrowersji i efektem sporów pomiędzy osobami redagującymi to hasło. Lompe śledzi historyczną dynamikę zmian artykułu poczynając od 2006 roku, kiedy pojawił się w serwisie pierwszy artykuł na ten temat. Warto wskazać, że doktorantka traktując hasło w Wikipedii na temat przekopu jako swoisty detektor kontrowersji odwołuje się do znanej techniki badań, jaką jest porównywanie wersji artykułów, ale korzysta również ze spójnej z główną ideą dysertacji analizy linków. W tym wypadku badane są zarówno wewnętrzne Wiki Links z użyciem narzędzia Seealso jak i odwołania do źródeł zewnętrznych.

Kolejne trzy rozdziały stanowią jedną całość, ponieważ autorka skupia się w tym miejscu rozprawy na ilościowo-jakościowym badaniu linków pojawiających się we wpisach na temat przekopu przez Mierzeję Wiślaną na platformach Twitter/X i Facebook. Pierwszy rozdział w tej grupie to dokładne omówienie założeń metodologicznych tego badania obu serwisów. Autorka przyjmuje tutaj perspektywę odwołującą się do koncepcji programu i anty-programu Rogersa. W samych badaniach autorka ilościowo analizuje rozkład liczby postów i linków dotyczących kontrowersji wokół przekopu, jakościowo natomiast ujęte są rodzaje linków i klastrów linków na obu platformach.

W rozdziale na temat Twittera zdobywamy wiedzę na temat tego, jak debata wokół przekopu kształtowana jest przez linki zewnętrzne i afordancje serwisu. Autorka przy użyciu różnych narzędzi prowadzi rygorystyczne badania, dzięki którym dowiadujemy się, jak kształtują się opinie zwolenników i przeciwników inwestycji w relacji do wpisów neutralnych, kim są aktorzy z największym poziomem zaangażowania, itp. Wskazuje także na popularność linków zewnętrznych jako narzędzia do wzmacniania stanowisk uczestników sporu.

W rozdziale na temat Facebooka autorka według tych samych procedur badawczych charakteryzuje tę kolejną platformę jako miejsce, w którym kontrowersje na temat przekopu manifestują się jeszcze większą w stosunku do Twittera obecnością linków URL, większym zróżnicowaniem linków i klastrów linków. Autorka zdołała w tej części porównać również afordancje obu serwisów w perspektywie formatowania dyskusji nad inwestycją na Mierzei Wiślanej, z czego wynikają zaobserwowane różnice: linki URL na Twitterze służą manifestowaniu nastrojów politycznych i przynależności, gdy tymczasem na Facebooku pełnią funkcję mobilizacyjną i wskazującą na protest.

Ostatni rozdział, tak jak już wspominałem, jest przejrzystym i syntetycznym podsumowaniem głównych ustaleń badawczych, autorka pokazuje tutaj główne walory

przyjętych założeń – wartość traktowania cytowania jako linków, przydatność badań Wiki Links i zewnętrznych URLi dla mapowania kontrowersji wokół przekopu na Wikipedii oraz walor badania linków dla określania sentymentu na Twitterze i źródeł protestu na Facebooku.

Chciałbym w tym miejscu przejść do omówienia głównych walorów rozprawy. Po pierwsze uważam, że jej wartość tkwi w wielowarstwowości. Autorka osiąga swoimi badaniami potrójną korzyść. Z jednej strony dokładnie mapuje kontrowersje wokół przekopu przez Mierzę Wiślaną wraz z opisem obiegu wiedzy wokół konfliktu. Drugim walorem jest zaprogramowanie unikalnej procedury badawczej, dzięki której mapowanie kontrowersji zogniskowane na linkach nabiera pełniejszego charakteru i może nadawać się do obserwowania różnych manifestacji internetowych sporów. Procedura ta obejmuje naukometryczne badanie korpusu tekstów naukowych na dany temat, obserwację dynamiki tworzenia artykułu na Wikipedii związanego ze sporną treścią oraz wewnętrznych i zewnętrznych odsyłaczy, a następnie porównawcze ilościowo-jakościowe badania linków w serwisach społecznościowych. Trzecia korzyść z badań Marii Lompe to meta-analiza sposobów formatowania kontrowersji przez afordancje i obiekty cyfrowe dostępne na platformach społecznościowych. Zakładana na początku przez autorkę chęć zbadania infrastruktury technologicznej platform społecznościowych jako pozaludzkich aktorów ujawnia w tych miejscach swój wielki potencjał.

Chciałbym docenić autorkę również za konsekwentne realizowane od pierwszych fragmentów rozprawy korzystanie z perspektywy ANT i osadzenie wyводу w studiach nad nauką i technologią. Podobało mi się również, że w definiowaniu pozaludzkich aktorów nie ograniczała się ona tylko do koncepcji Latoura, ale umiała ją wzbogacić o obserwacje związane z podejściem Barad. Owo nastawienie na onto-epistemologiczność obiektów cyfrowych, w tym linków uważam za wielki walor ujęcia doktorantki.

Bardzo trafnie i szczegółowo został omówiony proces platformizacji zarówno w swoich współczesnych przejawach jak i w historycznym wyłanianiu się. Autorkę cechuje także duża świadomość roli wizualizacji w mapowaniu kontrowersji oraz samej idei wizualizacji nie jako prostej i pseudobiekttywnej graficznej prezentacji danych, ale jako sposobu tworzenia i modelowania wiedzy.

Dysertacja jest też świadectwem umiejętności korzystania przez autorkę z wielu zróżnicowanych narzędzi humanistyki cyfrowej. W swoich badaniach użyła ona aż 9 takich narzędzi. Warto zaznaczyć, że Maria Lompe ma nie tylko świadomość możliwości tych narzędzi, ale także ich ograniczeń i możliwej stronniczości.

Jeszcze raz chciałem podkreślić walor interdyscyplinarnego podejścia autorki. Zbudowała ona aparat badawczy odwołujący się do wielu dziedzin humanistyki i nauk społecznych. Motyw przewodni pracy – badanie roli linków w mapowaniu kontrowersji – jest nie tylko zadaniem doraźnym związanym z przyglądaniem się sporowi wokół przekopu

przez Mierzeję Wiślaną, ale także problemem epistemologicznym i metodologicznym. Maria Lompe zajmuje się i jednym i drugim wymiarem linków, w związku z tym można powiedzieć, że jej rozprawa jest wkładem w specyficzną subdyscyplinę badań, którą można by określić jako linkologię.

Wobec tych zalet dysertacji nie dostrzegam żadnych jej rażących mankamentów, chciałbym się jednak podzielić kilkoma wątpliwościami albo sugestiami, które być może będą przydatne na etapie publikacji badań autorki w formie monografii, do czego ją bardzo zachęcam.

Po pierwsze mam pewne wątpliwości dotyczące kwestii posługiwania się przez autorkę w wywodzie kategorią obiektu cyfrowego, co wiąże się z nieco szerszym problemem, który zauważam. Autorka dobrze definiuje obiekt cyfrowy na poziomie ontologicznym i epistemologicznym odwołując się między innymi do koncepcji Huia, Manovicha, Faulknera i Runde. Obiekty te są dobrze zdefiniowane także w perspektywie teorii ANT.

Niemniej jednak z racji tego, że autorka posługuje się tym pojęciem w odniesieniu do linków URL, to nie widzimy ich na tle jakiejś spójnej typologii owych obiektów. I to takiej, która odnosiłaby się do poziomu operacyjnego prowadzonych badań. Maria Lompre pisze za Faulknerem i Runde, że jako „obiekt cyfrowy możemy zakwalifikować w zasadzie każdy obiekt w sieci, ‘który składa się z danych i jest sformalizowany przez schematy lub ontologie, które można uogólnić jako metadane’” (s.66). Ta szeroka definicja sprawia, że trudno się operuje taką kategorią mając na względzie, że badany przez autorkę link jest częścią rozbudowanej infrastruktury informatycznej, narzędziem działania użytkowników, elementem cyfrowego contentu, który wchodzi w różne interakcje z innymi obiektami i artefaktami. Właściwie nie ma w rozprawie miejsca, w których autorka pisze szerzej o jakichś innych obiektach cyfrowych oraz o ich relacjach. Czasami pojawiają się zestawienia, które jeszcze zaciemniają ten obraz, np. obiekty cyfrowe to zdaniem autorki „linki, hashtagi, wzmianki czy udostępnienia”. Część elementów tej listy w innych miejscach jest określana jako afordancje wybranych serwisów. Zamiast obiektów cyfrowych pojawia się też kategoria obiektów infrastruktury technologicznej „platformy, ale i mniejsze elementy jak link URL, algorytmy, sposoby pozycjonowania, hashtagi czy wzmianki”. Innym razem „polubienia, udostępnienia, komentarze lub hashtagi” są określone jako funkcje platform. Nie wiemy też w jakich relacjach pozostają obiekty cyfrowe i często omawiane w pracy afordancje. Czy są one cechami wszystkich obiektów cyfrowych? Czy są obiekty bez afordancji? Czy duże cyfrowe struktury omawiane w pracy prze doktorantkę, czyli platformy społecznościowe, same w sobie są dla niej obiektami cyfrowymi, czy może ich skupiskami? To są pytania, na które warto odpowiedzieć w dedykowanej do druku wersji rozprawy.

Pewien problem związany ze stosowaniem w pracy pojęcia obiektu cyfrowego dotyczy przyjętego dla całej dysertacji języka opisu sfery cyfrowej. Uważam, że jest on spójny z

perspektywą ANT oraz innymi koncepcjami z obszaru badań nad kontrowersjami w społecznościach sieciowych. W pracy brakuje mi jednak czasami bardziej typowego „języka” naukowego opisu serwisów społecznościowych, opartego na medioznawczo-funkcjonalistycznym podejściu. Chodzi o sposób myślenia o tych serwisach jako o obiektach architektury informatycznej — posiadających specyficzny interfejs użytkownika, określone funkcjonalności, typy aktywności użytkowników oraz zawartość tekstową i audiowizualną.

O pewnej hermetyczności zastosowanego języka wywodu może świadczyć np. to, że kategorie typowe dla dyskursu naukowego dotyczącego mediów społecznościowych — takie jak ‘mem’ czy ‘emotikon’ — pojawiają się w rozprawie tylko raz, ‘interfejs’ jedynie dwa razy, ‘znajomy’ lub ‘znajomi’ pięć razy, natomiast takie pojęcia jak ‘feed’, ‘UI’, ‘UX’ nie występuje ani razu.

Z uwagi na to, że centralnym pojęciem w dysertacji autorki jest kategoria linku, to wzbogaciłbym też wywód o jakieś definicje i typologie linków, których jest bardzo wiele, zaczynając choćby od klasycznych koncepcji hipertączy obecnych w teorii hipertekstu (Landow, Nelson, Bolter). Myślę, że istniejące klasyfikacje linków, a także rozważania teoretyczne na temat ich hierarchiczności, możliwości retorycznych i perswazyjnych mogłyby wzbogacić wywód i zrozumienie sposobów funkcjonowania hipertączy w obrębie badanych serwisów społecznościowych.

Chciałbym też zainteresować autorkę kilkoma źródłami naukowymi, których nie znalazłem w bibliografii, a które być może wzbogaciłyby wywód o kolejne konteksty. W związku z tym, że Maria Lompe śledzi zagadnienie platformizacji, to chyba najbardziej zabrakło mi w rozprawie odwołań do „Platform Capitalism” Nicka Srnicka (2016). Wydaje mi się również, że w związku z tym, iż doktorantka manifestuje także swoje krytyczne podejście do wizualizacji, ciekawym uzupełnieniem bibliografii byłoby skorzystanie z „Critical Visualization. Rethinking the Representation of Data” Petera Halla i Patricio Dávila (2022). Bardzo jestem też ciekawy konfrontacji podejścia autorki z rozdziałem z książki „Contemporary Applications of Actor Network Theory” pod red. Idongesita Williamsa (2020). W swoim tekście autorzy krytykują wybrane elementy teorii ANT (zasadę symetrii) badając dynamikę przepływu informacji i relacje władzy pomiędzy aktorami sieci użytkowników Twittera zogniskowanych wokół wybranej marki e-commerce.

Niezwykle ciekawa dysertacja Marii Lompe skłania mnie także do zadania na knieć autorce kilku pytań. Chciałem po pierwsze zapytać, jakie widziałaby Pani możliwości mapowania kontrowersji w obrębie tych platform społecznościowych, które nastawiają się na dystrybucję contentu wideo, takie jak Tik-tok, czy Youtube. Po drugie ciekawiłaby mnie Pani opinia na temat możliwości świadomego konstruowania afordancji serwisów społecznościowych, które pozwalałyby na aktywizację działań obywatelskich. Główne

platformy socialmediowe nastwione są na funkcjonalności pozwalające na zwiększoną monetyzację, ale są przecież niekomercyjne projekty społecznościowe, które mogłyby być zainteresowane tego typu rozwiązaniami.

Podsumowując ocenę dysertacji doktorskiej mgr. Lompe uważam, że z naddatkiem spełnia ona kryteria stawiane tego typu pracom. Autorka wykazała się w jej przygotowaniu starannością i dojrzałością badawczą. Stworzyła aktualne i wnikliwe studium ważnego tematu, jakim jest mapa kontrowersji wokół przekopu przez Mierzę Wiślaną. Wypracowała w toku wywodu unikalne wnioski nie tylko dotyczące samego sporu, ale także procedur mapowania kontrowersji w ogóle i roli linków jako ich cyfrowych śladów. W efekcie rozprawa doktorska magistry Lompe spełnia wszelkie warunki, określone w „Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.), ponieważ stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a jej autorka wykazała się w dysertacji odpowiednią ogólną wiedzą teoretyczną, a także umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Rozprawa w pełni lokuje się w dziedzinie nauk humanistycznych. W związku z powyższym wnioskuję o jej dopuszczenie do dalszych etapów postępowania. Wysoki poziom naukowy pracy każe mi również zarekomendować ją do wyróżnienia.

dr hab. Jan Stasieńko, prof. AGH